

АННОТАЦИЯ

**диссертации на соискание ученой степени доктора философии (PhD)
по специальности 6D050700 – «Менеджмент»**

РАХИМБЕРДИНОВА МАДИНА УМАРГАЛИЕВНА

**«Управление автотранспортной инфраструктурой в социально-
экономическом развитии региона
(на примере Восточно-Казахстанской области)»**

Актуальность темы исследования. Развитие транспортной инфраструктуры – важное направление социально-экономического прогресса, повышения эффективности материального производства. От деятельности этой сферы зависят темпы и уровень развития общества. Эффективность механизма управления транспортным комплексом в связи с этим представляется необходимым обязательным условием.

В Послании Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050», отмечается, что транспортная инфраструктура является одним из основных факторов обеспечения устойчивого экономического роста страны: «Мы ставили задачу развивать инфраструктуру. И это оказалось нам по силам. За прошедшие годы было введено в строй множество крупных стратегических объектов промышленной, транспортной инфраструктуры и инфраструктуры жизнедеятельности. Это – автомобильные и железнодорожные магистрали, трубопроводы, логистические центры, терминалы, аэропорты, вокзалы, порты и так далее. Все это дало работу многим казахстанцам, встроило нас в систему региональных и глобальных хозяйственных связей».

Реализация основных задач по развитию транспортно-логистической инфраструктуры, обозначенных в новой экономической программе «Нұрлы жол», позволит не только значительно повысить транзитный потенциал Казахстана, но и даст мультипликативный эффект в повышении предпринимательской активности населения, улучшении социальной инфраструктуры, росте занятости и благосостояния казахстанцев.

«Сто конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ» Главы государства Н.Назарбаева – это ответ на глобальные внутренние вызовы и одновременно План нации по вхождению в 30-ку развитых государств в новых исторических условиях. Из ста конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ, именно пятьдесят восьмой шаг предусматривает привлечение стратегических инвесторов для создания единого оператора по содержанию и развитию дорожно-транспортной инфраструктуры.

Инфраструктура автотранспорта, в понятие которой включается протяженность и качество покрытий дорог, автосервис и сопутствующие предприятия питания, бытовых услуг и коммуникаций, должна в полной мере обеспечивать территориальное разделение труда, организацию сложных

производств с разнообразными связями и многие другие виды деятельности. Кроме того, к инфраструктуре предъявляются требования сохранения окружающей среды. Транспорт выполняет важные экономические, политические, социальные, культурные функции в государстве.

Существенные недостатки в работе автотранспорта в настоящее время приводят к огромным потерям материальных, трудовых и финансовых ресурсов, отрицательно сказываются на эффективности всего общественного производства. При управлении развитием автотранспорта, целесообразно учитывать и последние достижения экономической науки, предлагающей принципиально иной подход к оценке эффективности развития автотранспорта. В настоящее время в системе подходов к изучению и управлению автотранспортной отраслью назрели проблемы требующие своего разрешения.

В их числе проблемы совершенствования экономических показателей работы автотранспорта, его участия в создании совокупного общественного продукта и национального дохода на уровне страны и ее регионов. Это основа в определении доли участия автотранспорта как отрасли и элемента инфраструктуры в экономике страны.

Таким образом, насущные современные потребности в изменениях инфраструктуры автотранспорта вызывает необходимость разработок, являющихся теоретическими и методическими основаниями для совершенствования системы управления автотранспортной инфраструктурой.

Целью диссертационного исследования является разработка научно-практических рекомендаций на основе изучения теоретических аспектов по совершенствованию системы управления автотранспортной инфраструктурой Восточно-Казахстанской области.

Задачами исследования являются следующие:

- исследовать теоретические основы формирования управления автотранспортной инфраструктурой региона;
- установить факторы, влияющие на формирование, функционирование и развитие управления автотранспортной инфраструктурой Восточно-Казахстанской области;
- проанализировать состояние и выявить особенности развития управления автотранспортной инфраструктурой региона;
- определить основные направления совершенствования системы управления автотранспортной инфраструктурой региона.

Объектом исследования являются организации и предприятия транспортного комплекса Восточно-Казахстанской области.

Предметом исследования являются организационно-экономические отношения, возникающие в рамках управления эксплуатацией автомобильных дорог региона в определенные сезоны года.

Методы исследования. В ходе исследования использовались современные методы абстрактно-логического, системного, сравнительного, экономико-статистического, экономико-математического, причинно-следственного, графические методы, методы классификаций, монографический метод.

Научная новизна диссертационного исследования заключается в комплексном подходе к организации безопасности движения на автомобильных дорогах за счет применения инновационных направлений для управления автотранспортной инфраструктурой региона. В ходе исследования достигнуты следующие научные результаты:

- определены особенности управления автотранспортной инфраструктурой для обеспечения безопасности автотранспортного движения на автомобильных дорогах;
- разработана методика оценки управления автотранспортной инфраструктурой региона;
- предложена модель, обеспечивающая безопасность автотранспортного движения на автомобильных дорогах;
- выявлены приоритетные направления инвестиций в управление автотранспортной инфраструктурой, ориентированное на безопасность автотранспорта на автомобильных дорогах.

Основные положения диссертационного исследования, выносимые на защиту. В результате выполненных исследований на защиту выносятся следующие положения разработанные автором:

- выявленные особенности управления автотранспортной инфраструктурой для обеспечения безопасности автотранспортного движения в сложных сезонных условиях;
- новые способы управления автотранспортной инфраструктурой, обеспечивающий безопасность автотранспортного движения;
- модель управления автотранспортной инфраструктурой для повышения безопасности автотранспортного движения;
- направления повышения инвестиций в управление автотранспортной инфраструктурой на автомобильных дорогах.

Теоретическая значимость состоит в том, что проведенные исследования содержат новые научно-обоснованные результаты, использование которых обеспечивает решение важной прикладной проблемы в области управления автотранспортной инфраструктурой региона. Материалы проведенных исследований могут быть использованы вузами в преподавании таких дисциплин, как «Управление экономикой Казахстана», «Региональная экономика», «Прогнозирование социально-экономических процессов» для студентов специальностей «Экономика» и «Менеджмент».

Практическая значимость. Результаты работы предназначены для оптимизации управления автотранспортной инфраструктурой для обеспечения безопасности автотранспортного движения. Предложены инновационные решения, позволяющие обеспечить систему управления автотранспортной инфраструктурой для безопасности автотранспортного движения на автомобильных дорогах при минимальных затратах. Полученные результаты подтверждаются патентами на изобретение. Наиболее важные аспекты исследования внедрены в практическую деятельность ВК ОФ РГП «Казахавтодор».

**6D050700 – Менеджмент мамандығы бойынша философия докторы
ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияға
АҢДАТПА**

РАХИМБЕРДИНОВА МАДИНА УМАРГАЛИЕВНА

**«Аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуында автокөлік
инфрақұрылымын басқару
(Шығыс Қазақстан облысы мысалында)»**

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Көлік инфрақұрылымының дамуы – әлеуметтік-экономикалық прогрестің, материалдық өндірістің тиімділігін жоғарылатудың маңызды бағыты. Бұл саланың қызметіне қоғамның даму ырғақтары мен деңгейі байланысты болады. Осыған байланысты көлік кешенін басқару механизмінің тиімділігі қажетті әрі міндетті шарт болып келеді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы» атты Қазақстан халқына Жолдауында көлік инфрақұрылымы мемлекеттің тұрақты экономикалық өсуін қамтамасыз ететін негізгі факторлардың бірі болып табылатындығы аталып өтті: «Біз инфрақұрылымды дамыту міндетін алдымызға қойдық. Бұл біздің қолымыздан келді. Өткен жылдар бойы өнеркәсіптік, көлік инфрақұрылымы мен тіршілік ету инфрақұрылымының көптеген ірі стратегиялық объектілері іске қосылды. Бұл – автокөлік және теміржол желілері, құбыр желілері, логистика орталықтары, терминалдар, әуежай, вокзал, кемежайлар және т.б. Мұның барлығы көптеген қазақстандықтарды жұмысбасты етті, мемлекетімізді аймақтық және жаһандық шаруашылық байланыстардың жүйесіне еруге мүмкіндік берді».

«Нұрлы жол» жаңа экономикалық бағдарламасында көрсетілген көлік-логистикалық инфрақұрылымды дамыту бойынша негізгі міндеттерді жүзеге асыру Қазақстанның транзиттік әлеуетін жоғарылатып қана қоймай, сонымен бірге тұрғын халықтың кәсіпкерлік белсенділігін жоғарылатуда, әлеуметтік инфрақұрылымды жақсартуда, қазақстандықтардың жұмысбастылығы мен әлауқатын арттыруда мультипликативті әсер береді.

Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Бес институционалдық реформаны жүзеге асыру бойынша жүз нақты қадам» – бұл жаһандық ішкі қарсылықтарға жауап және сонымен бірге жаңа тарихи жағдайда 30 дамыған мемлекеттердің қатарына ену бойынша Ұлт жоспары. Бес институционалдық реформаны жүзеге асыру бойынша жүз нақты қадамның ішінен елу сегізінші қадам жол-көлік инфрақұрылымын ұстау мен дамыту бойынша бірыңғай операторды құру үшін стратегиялық инвесторларды тартуды қарастырады.

Жолдардың ұзындығы мен жабынның сапасы, автосервис пен тамақтану, тұрмыстық қызмет көрсету мен коммуникация кәсіпорындарын қамтитын автокөлік инфрақұрылымы еңбектің аумақтық бөлінісін, әр түрлі байланысы бар күрделі өндірістер мен қызметтің өзге де түрлерінің ұйымдастырылуын толық шамада қамтамасыз етуі қажет. Сонымен бірге, инфрақұрылымға сыртқы

ортаны сақтау талаптары қойылады. Көлік мемлекеттің маңызды экономикалық, саяси, әлеуметтік, мәдени қызметтерін атқарады.

Қазіргі уақытта автокөлік жұмысындағы маңызды кемшіліктер материалдық, еңбек және қаржылық ресурстардың қомақты жоғалтуларына әкеледі, барлық қоғамдық өндірістің тиімділігіне кері әсерін тигізеді. Автокөліктің дамуын басқару кезінде автокөлік инфрақұрылымын дамыту тиімділігін бағалаудың жаңа бағытын ұсынатын экономикалық ғылымның соңғы жетістіктерін ескеру қажет. Автокөлік саласын зерттеу мен басқарудың бағыттары жүйесінде қазіргі уақытта шешуді талап ететін мәселелер туындады.

Олардың қатарында автокөлік жұмысының экономикалық көрсеткіштерін жетілдіру, мемлекет пен оның аймақтары деңгейінде жиынтық қоғамдық өнім мен ұлттық табысты қалыптастыруда оның қатысу мәселелері орын алып отыр. Бұл мемлекеттің экономикасында инфрақұрылымның сала мен элементі ретінде автокөліктің қатысу үлесін анықтаудың негізі.

Осылайша, автокөлік инфрақұрылымының өзгерісіне деген заманауи қажеттіліктер автокөлік инфрақұрылымын басқару жүйесін жетілдіру үшін теориялық және әдістемелік негіз бола алатын ұсыныстардың әзірленуін тудырады.

Диссертациялық зерттеудің мақсаты Шығыс Қазақстан облысының автокөлік инфрақұрылымын басқару жүйесін жетілдіру бойынша теориялық аспектілерді зерттеу негізінде ғылыми-тәжірибелік ұсыныстарды әзірлеу болып табылады.

Зерттеу міндеттері:

- аймақтың автокөлік инфрақұрылымын басқаруды қалыптастырудың теориялық негіздерін зерттеу;
- Шығыс Қазақстан облысының автокөлік инфрақұрылымын басқарудың қалыптасуына, қызмет етуі мен дамуына әсер ететін факторларды анықтау;
- аймақтың автокөлік инфрақұрылымын басқарудың жағдайын талдау және даму ерекшеліктерін айқындау;
- аймақтың автокөлік инфрақұрылымын басқару жүйесін жетілдірудің негізгі бағыттарын анықтау.

Зерттеу объектісі Шығыс Қазақстан облысының көлік кешенінің ұйымдары мен кәсіпорындары болып табылады.

Зерттеу пәні жылдың белгілі бір маусымдарында аймақтың автокөлік жолдарын пайдалануды басқару шегінде туындайтын ұйымдастырушылық-экономикалық қарым-қатынастар болып табылады.

Зерттеу әдістері. Зерттеу барысында абстрактілі-логикалық, жүйелі, салыстырмалы, экономико-статистикалық, экономико-математикалық, себеп-салдарлық бағыттың заманауи әдістері, графикалық әдістер, жіктелу тәсілі, монографиялық әдіс қолданылды.

Диссертациялық зерттеудің ғылыми жаңалығы аймақтың автокөлік инфрақұрылымын басқару үшін инновациялық бағыттарды қолдану есебінен автомобиль жолдарында қозғалыстың қауіпсіздігін ұйымдастырудың кешенді бағытында түйінделеді. Зерттеу барысында келесідей ғылыми нәтижелерге қол жеткізілді:

- автомобиль жолдарында автокөлік қозғалысының қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін автокөлік инфрақұрылымын басқарудың ерекшеліктері анықталды;

- аймақтың автокөлік инфрақұрылымын басқаруды бағалау әдістемесі әзірленді;

- автокөлік жолдарында автокөлік қозғалысының қауіпсіздігін қамтамасыз ететін үлгі ұсынылды;

- автокөлік жолдарында автокөліктің қауіпсіздігіне бағдарланған автокөлік инфрақұрылымын басқаруға инвестицияларды салудың алғышартты бағыттары айқындалды.

Диссертациялық зерттеудің қорғауға шығарылатын негізгі тұжырымдары. Жүргізілген зерттеу нәтижесінде автормен ұсынылған келесідей тұжырымдар қорғауға шығарылады:

- күрделі маусымдық жағдай кезінде автокөлік қозғалысының қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін автокөлік инфрақұрылымын басқарудың айқындалған ерекшеліктері;

- автокөлік қозғалысының қауіпсіздігін қамтамасыз ететін автокөлік инфрақұрылымын басқарудың жаңа әдістері;

- автокөлік қозғалысының қауіпсіздігін жоғарылату үшін автокөлік инфрақұрылымын басқарудың үлгісі;

- автомобильді жолдарда автокөлік инфрақұрылымын басқаруға инвестицияларды салуды жоғарылату бағыттары.

Теориялық маңыздылығы жүргізілген зерттеулердің аймақтың автокөлік инфрақұрылымын басқару төңірегіндегі маңызды қолданбалы мәселенің шешімін қамтамасыз ету барысында пайдаланылатын жаңа ғылыми-негізді нәтижелерді қамтуы болып келеді. Жүргізілген зерттеулердің материалдары «Экономика», «Менеджмент» мамандығының студенттері үшін «Қазақстанның экономикасын басқару», «Аймақтық экономика», «Әлеуметтік-экономикалық үдерістерді болжамдау» сияқты пәндерін оқыту барысында қолданылуы мүмкін.

Тәжірибелік маңызы. Жұмыс нәтижелері автокөлік қозғалысының қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін автокөлік инфрақұрылымын басқаруды оңтайландыру үшін арналған. Минималды шығын көлемінде автокөлік жолдарында автокөлік қозғалысының қауіпсіздігі үшін автокөлік инфрақұрылымын басқару жүйесін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін инновациялық шешімдер ұсынылды. Алынған нәтижелер өнертабыс патенттерімен расталады. Зерттеудің маңызды аспектілері «Қазақавтожол» РМК ШҚ ОФ.

ABSTRACT

of the dissertation submitted for obtaining the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in specialty 6D050700 – "Management"

RAKHIMBERDINOVA MADINA UMARGALIYEVNA

"Management of motor transport infrastructure in socio-economic development of the region (on the example of the East Kazakhstan region)"

The relevance of the research theme. The development of transport infrastructure is an important area of economic and social progress, the increase of material manufacture's efficiency. The rates and level of development of society depend on the activity of this sphere. Thus, the efficiency of the transport complex management mechanism in this regard is obviously indispensable condition.

The President of the Republic of Kazakhstan Nazarbayev N.A. in the Message to the people of Kazakhstan "Strategy "Kazakhstan - 2050" emphasized that the transport infrastructure is one of major factors of ensuring sustained economic growth of the country: "We set a goal to develop this infrastructure. And we managed it. The set of large strategic objects of industrial, transport infrastructure and infrastructure of activity was put into operation for last years. Such as automobile and railway lines, pipelines, logistic centers, terminals, airports, stations, ports and so on. Many Kazakhstan citizens were provided by the employment, it made us the part of whole system of regional and global economic communications".

The realization of the main objectives on transport and logistics infrastructure development, designated in the new economic program "Nurly zhol" will allow not only to increase considerably the transit potential of Kazakhstan, but also will give multiplicative effect in the growth of enterprise activity of the population, the improvement of social infrastructure, the enlargement of employment and the welfare of Kazakhstan citizens.

"Hundred concrete steps on the realization of five institutional reforms" of the Head of state Nazarbayev N.A. are the answer to global internal challenges and at the same time the Plan of the nation for entry into thirty developed countries in new historical conditions. From hundred concrete steps on realization of five institutional reforms, the fifty eighth step provides involvement of strategic investors for creation of the uniform operator according to the contents and development of road and transport infrastructure.

The infrastructure of motor transport, which contains the extent and quality of coverings of roads, car service and the accompanying enterprises of food, household services and communications, has to provide fully territorial division of labor, the organization of difficult productions with various communications and many other kinds of activity. Besides, the requirements of environment protection are imposed to infrastructure. Transport carries out important economic, political, social, cultural functions in the state.

The essential shortcomings of motor transport's work lead to huge losses of material, labor and financial resources, which have an unfavorable effect on efficiency of social manufacture. Managing the development of motor transport, it is expedient to consider the last achievements of the economic science offering essentially new approach to the assessment of efficiency of motor transport development. Nowadays there are some problems demanding the permission in the system of approaches to studying and management of motor transportation branch.

The problems of economic indicators' improvement of motor transport work, its participation in creation of cumulative public product and the national income at the level of the country and its regions are among them. It is the basis in definition of share of motor transport as the branch and the element of infrastructure in national economy.

Thus, the pressing modern needs in changes of infrastructure of motor transport causes the necessity of the development which is the theoretical and methodical bases for improvement of the control system of motor transportation infrastructure.

The aim of the research is the development of scientific and practical recommendations on the basis of theoretical aspects about the improvement of management system of motor transportation infrastructure of the East Kazakhstan region.

The objectives of the research are:

- to study theoretical bases of motor transportation infrastructure management formation of the region;
- to establish the factors influencing the formation, the functioning and the development of motor transportation infrastructure management of the East Kazakhstan region;
- to analyze the state and to reveal features of motor transportation infrastructure management development of the region;
- to define the main directions of motor transportation infrastructure management improvement of the region.

The object of the research is the organizations and the enterprises of transport complex of the East Kazakhstan region.

The subject of the research is the organizational and economic relations arising in the course of motor transportation infrastructure management of the region during certain seasons of year.

The methods of the research. Modern methods were used during the research such as abstract and logical, system, comparative, economical and statistical, economic-mathematical, cause and effect method, graphic methods, methods of classifications and monographic method.

Scientific novelty of the research consists in the integrated approach to the organization of traffic safety on highways due to application of the innovative directions for management of motor transportation infrastructure of the region.

Scientific novelty of the research is stated out in the following aspects:

- the features of motor transportation infrastructure management for safety of the motor transportation movement on highways are defined;

- the technique of the assessment of motor transportation infrastructure management of the region is developed;
- the model ensuring safety of the motor transportation movement on highways is offered;
- the priority directions of investments into the management of motor transportation infrastructure focused on safety of motor transport on highways are revealed.

The main positions of the dissertation for presenting it for the defense:

- the revealed features of motor transportation infrastructure management for safety of the motor transportation movement in difficult seasonal conditions;
- the new ways of motor transportation infrastructure management, ensuring safety of the motor transportation movement;
- the model of motor transportation infrastructure management for the increase of safety of the motor transportation movement;
- the directions of investments' increase into the management of motor transportation infrastructure on highways.

The theoretical significance of the dissertation. The conducted researches contain new scientifically based results which provides the solution of the important applied problem in the field of motor transportation infrastructure management of the region. Materials of the conducted researches can be used by higher education institutions in teaching such disciplines as "Management of economy of Kazakhstan", "Regional economy", "Forecasting of social and economic processes" for students of "Economy" and "Management" specialties.

The practical significance of the dissertation. The results of the research are intended for optimization of motor transportation infrastructure management for safety of the motor transportation movement. The innovative solutions allowing to provide control system of motor transportation infrastructure for safety of the motor transportation movement on highways at the minimum expenses are proposed. The received results are confirmed by patents for the invention. The most important aspects of research are introduced in practical activities of EK RB RSE "Kazakhavtodor".